

[1950'lere doğru Türkiye'de kentler – 9] Sonlandırırken genel somut durum

Bu diziyi sona erdirirken, amacın geçmişe özlem olmadığını, sadece daha başka kentsel yaşama biçimlerinin olabilirliğini/ olmuş-gerçekleşmiş ve uygulandığında daha yaşanabilir çevre koşullarının sağlanabildiğini unutmamak olduğunu bir kez daha belirtmeliyiz.

[Akın Atauz](#)

29/01/2022

aatauz@yahoo.com

Bir önceki yazıda kentlerin ekonomik olarak henüz kapitalist kentler olmamakla birlikte, kapitalizmin geri planı/ zemini olabilecek bir gelişme ihtiyacı içinde oluşunu ve diğer koşullar bakımından, hepsinden önemlisi devletin merkezi gücünün bir politik-ideolojik tercihi olarak [kentleri modernleştirme projesinden bahsetmiştik](#).

Modern kapitalist ve neo-liberal kapitalist

Aslında kentler henüz tam anlamıyla, “kapitalist ekonomik sistemin kentleri” niteliğinde değildir. Kapitalizm öncesi ya da feodal kentler de değildir. Kentlerdeki toplumsal gelişme ve ekonomik üretim kapasitesi, yerel birikimlerle veya devlet yatırımı olarak kentlerde bulunan sanayi nedeniyle oluşmuştur. Kentler, kendi özgün niteliklerinin elverdiği oranda “kapitalizme geçiş” kentleri olarak düşünülebilir.

Moderniteyi zorlayan, gerek toplumsal kurumlar ve koşullar bakımından, gerek finans-bankacılık, hukuk, din-sekülerizm, eğitim, sağlık, (modern) kültürel örüntüler ve diğer

gündelik yaşam kipleri bakımından kentler, “kapitalizme geçiş” için bir anlamda donatılmakta oldukları bir durum sergiliyordu.

Kentliler, özellikle yeni kentliler (Ankara hariç) modernite durağında çok fazla oyalanmadan ve henüz modernle gerçekten anlamlı ve içselleştirilebilmiş bağlar kuramamışken doğrudan neo-liberal kapitalizmin/ post-modern kentin özelliklerini benimsemeye/ geliştirmeye başladılar. Hepsinden de önemlisi, post-modernin modernite için geliştirmiş olduğu bütün karşıt kavramları, kapitalizme geçişin “limbo” karakteriyle çok çabuk ilişkilendirebildiler ve bunları kolaylıkla (“çalıyor-ama yapıyor da...” diye özetleyebileceğimiz) egemen ideolojiye dönüştürdüler.

Kadıköy.

Yerel kent kültürlerinin varlığı ve merkezler/ MİA

1980'lere gelene kadar iyice yıpranmış ve erozyona uğramış olmakla birlikte kentlerin kimlikleri vardı; her kent, kendine özgü/ özgün kültürüyle/tarihiyle (oldukça) barışık bir yerdi. Kent merkezlerinin gücünü ve anlamını koruduğu dönemde kentliye/ bütün sınıflara ve kuşaklara yönelik biçimde ekonomik-toplumsal işlevleri yerine getiriyordu ama bundan ibaret değildi. Aynı zamanda, kenti özetleyen/ temsil eden bir çekirdek olarak merkezler, kent kültürünü güncel olarak ve derinlikli bir biçimde beslemekte ve çok renkli biçimde sergilemekteydi. Alt merkezlerle arasındaki hiyerarşik denge, olumlu anlamda kentsel ekoloji kurallarının işleyişiyle sürdürülmekteydi. Ayrıca en güçlü merkezlerin/ çarşıların temelde birer yaya mekanı olduğu da anımsanmalıdır.

Konut

Konut, savaş öncesinde, savaş sırasında ve sonrasında her zaman kıt ve pahalıdır. Bu nedenle aileler, kentin imarlı/ planları kesimlerinde çok küçük ve dar, işlevleri tam olmayan, bazı konforlar bakımından yetersiz düzeydeki konutlarda yaşamaktadır. Kentsel arsa üretimi ve yeni konut yapım hızı düşük ve teknolojisi geridir. Kentlerde

inşaat sektörü, gelişkin ve örgütlenmiş değildir. Konut pahalı bir maldır ve kiralar yüksektir. Konut, orta ve daha alt sınıfların erişebileceği bir mal/ mülk değildir. Bu nedenle kent, hızla akmakta olan göçmenlerini barındıramaz ve (politikacılarının, belediye bürokrasisinin ve plancılarının ortak başarısızlığı nedeniyle) barınma sorununa çözüm umudu da veremez. Gecekondu böylece, göçmenler için yasa dışı bir yerleşme-barınma ve dayanışma örüntüsü olarak yoksul II:DS sonrası kentlerinde çok radikal ve çok sorunlu bir eylemlilik/ toplumsallaşma olarak, de-facto bir kentleşme kültürü yaratır. İmarlı konutun ve gecekonduyun, modern kapitalizmle ve giderek neo-liberal kentle serüveni, kentleri giderek iklim değişikliğine götüren olumsuz koşulların hızlanması doğrultusunda etkilemeyi sürdürecektir.

Kent içindeki/ kente dair politikalarda henüz rant sağlamak/ bireysel ya da emlak-inşaat oligarşisinin çıkarlarına göre kenti biçimlendirmek/ parçalamak veya yoğunluk artırmak, doğayı ezmek veya kentteki doğal verileri (ve kamusal yararları/ kamusal-ekolojik yararları) yok etmek vb. II.DS'nin hemen sonrasında egemen değildi. Yerel yönetim politikalarında, "planlama", kavramsal olarak geçerliliğini koruyordu; hatta 1970-80 yıllarında kıt kaynaklarla ve yetersiz ama kamusal yararları gözetilen bir anlayışla girilmiş ve bazıları başarılı stratejiler/ projeler de gerçekleştirilebildi.

Altyapı ve ulaşım

Kentin yol altyapısı başlangıçta ulaşımın sağlanması bakımından yeterlidir ve özel araçlar tarafından işgal edilmemiş bir altyapı söz konusu olduğundan, kamu taşımacılığı işlevini etkin ve oldukça ucuz bir biçimde yerine getirmektedir. Yaya erişimi işlemektedir ve 15-20 dakikalık yürüyüşlerle pek çok ihtiyacını karşılanabileceği alt merkezlere ulaşabilir. Bunun için kısa yavaş yolculuklar yeterliydi ama gerekirse yayalık, kamu taşıma sistemiyle, kolaylıkla eklenilebiliyordu.

Ulaşım sistemi, önce modern planlayamamak/ uygulayamamak, sonraları da ulaşımında post modern (özel otomobil+özel otobüs+özel midibüs+ dolmuş) başarıyla uygulamak nedeniyle gerçek bir kilitlenmeye doğru gelişti. Kentsel ulaşım sistemi kamu taşımacılığı

ve yayalık ağırlığından giderek çıktı ve özel araçların yarattığı bir tıkanıklık/ kirlenme ve zaman kaybı (yetersiz ve raylı sistemler hariç) ve verimsiz bir sisteme dönüştürdü.

Ulus/Ankara.

Kirlenmeler

Doğanın/ özellikle kentlerdeki doğal verilerin daha iyi durumda olması amaçlandığı ya da buna özen gösterildiği için değil, henüz doğal verileri sonsuzca ve sorumsuzca kullanacak ve çıktıkları ve atıkla doğayı kirletecek marj, 1950'lerde oldukça geniş bir biçimde varlığını (hızla azalarak da olsa) koruyabildiği için kent, ekolojik dengeler bakımından iyi durumdadır.

Kentlerin hemen hepsinin yaklaşık 1950'lerin ortasına/ sonuna kadar yaşanılabilir ve (dereler ve kıyılar hariç) doğaya zarar vermeyen, oldukça dengeli, minimum konforlara sahip ve toplumsal olarak da henüz yabancılaşmaların ve ötekileştirmelerin sorun düzeyinde olmadığı bir yaşam biçimi sağladıkları, kentlerde ekolojik kriz öncesi durumunun son (ya da sondan bir önceki) aşamalarının yaşanmakta olduğu söylenebilir. Hava ve su kirlenmeleri daha çok kent içindeki (giderek kanalizasyona dönüşen) dereler ve ırmaklar/ varsa kıyılar ile kış aylarında ısınma ve egzoz kaynaklı emisyon vb. bakımından önemlidir. Kent yüzeyinde topraklar 1970'lere kadar varlığını ve geçirgenliğini korumakta, yeşil doku genellikle kentliler eliyle ve özel alanlar (bahçeler/ bostanlar vb.)/parklar/ spor alanları vb. nedeniyle ve kent içinde dengeli bir biçimde dağılmış bitki ve ağaç/ çalı (bazen koru/bağ) varlığı ve doğal açık alanlar nedenleriyle, sağlanabilmektedir. Doğa sonsuz ucu açık bir veri olarak düşünüldüğünden, kirlenme önleyici programlar/ arıtma, yağmur suyu ve katı atık/ geri kazanım, ikinci el vb. gibi düşünceler hiçbir zaman kapsamlı ve verimli bir biçimde ele alınmadı.

Kurbağalıdere/İstanbul.

Bitirirken

Yazı dizisinin amacının geçmişe özlem olmadığını, sadece daha başka kentsel yaşama biçimlerinin olabilirliğini/ olmuş-gerçekleşmiş ve uygulandığında daha yaşanabilir çevre koşullarının sağlanabilmiş olduğunu unutmamak olduğunu bir kez daha belirtmeliyiz. Ancak olabilirliğin sağlandığı dönemde (II.DS sonrası), farklı bir sermaye birikimi/ farklı bir teknolojik durum ve farklı bir ideolojik ortam vardı: Kentlilerin, neyin daha iyi ve öncelikli olduğuna dair temel ve diğer düşüncelere zemin olan, algı ve davranış kodlarını denetleyen kamusal bir terbiyeden/ bilinçten oluşan bir ideolojik durumun varlığından bahsedebiliriz.

Kentlerde bu somut ortam ve düşünme biçimi artık yok. Geriye giderek bunlara ulaşamayız ve ulaşmayı da isteyemeyiz.

Neyi isteyebiliriz?

- İklim değişikliğine karşı yeni teknolojilerle, kentsel-kamusal yarar doğrultusunda ve doğanın korunabilirliği ile ilgili olanakların gelişmesini, yeniden aranmasını,
- Yeni ideoloji/ bakış açısı veya yeni yurttaş/ yeni hemşehri değerlerinin oluşmasını ve neo-liberal değerlerin yerine daha insancıl ve müştereklere önem veren, ekolojik dengelere daha duyarlı bir beraberlik/ kentte birlikte yaşamak düşüncesi geliştirilebilmesini,
- Neoliberal tüketimci/ israfçı/ yarışmacı ve rekabetçi, gündelik ve göstermelik çözümlerle yetinen ve her şeyden önemlisi hakikat-sonrasının düşünme biçimine ve bunun popülizmine dayanan kentli yaşamının egemen olması yerine,
- İklim değişikliğini dikkate alan ve daha küçükle, daha azla yetinen ve standartlarını belirlerken antroposen bencilliğinin ötesine geçerek kentteki canlı

ve cansız doğayı gözetebilen insanların kamusal alanını oluşturan bir şehirleşme için düşünmeyi ve yollar bulmayı/ öneriler geliştirebilmeyi önceleyen/ en azından arayışı içinde, düşlerle dolu/ yaratıcı ve eylemliliği geliştirmeyi isteyebiliriz.

Akın Atauz